

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

**MANEVİ DESTEK KAPSAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN HASTALARA
YAKLAŞIMI**

Saliha Feyza COŞKUN

DENİZLİ, 2023

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

MANEVİ DESTEK KAPSAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN HASTALARA
YAKLAŞIMI

Saliha Feyza COŞKUN

Danışman
Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MANEVİ DESTEK KAPSAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN
HASTALARA YAKLAŞIMI

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Saliha Feyza COŞKUN

Proje Danışmanı: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

Saliha Feyza COŞKUN tarafından hazırlanan “**Manevi Destek Kapsamında Hz. Peygamber’in Hastalara Yaklaşımı**” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman
Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Harun ABACI

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Saliha Feyza COŞKUN

ÖNSÖZ

İnsanoğlu yaşamının tüm evrelerinde, özellikle hastalık döneminde manevi açıdan desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Hz. Peygamber'in hayatında hastalara manevi destek sağlamak için nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda birçok örnek bulunmaktadır. Çalışmamızda Hz. Peygamber'in hastalarla ilişkilerinde sergilediği davranışlar ve tavsiyeler ele alınmakta ve manevi destek boyutuyla incelenmektedir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikli olarak manevi destek ile ilgili kavramlar, manevi desteğin tanımı, kapsamı ve önemi üzerinde durulmuş, daha sonra ise hastanelerde hastalara uygulanan manevi destek hizmetleri ve ülkemizde manevi destek hizmetlerinin gelişim süreci incelenmiştir.

İkinci bölümde ilk olarak hasta ziyaretinin önemi ilgili hadisler bağlamında ele alınmış, Hz. Peygamber'in hastalıklara bakış açısı incelenmiştir. Daha sonra manevi destek kapsamında Hz. Peygamber'in hayatında yer bulan hastaları teselli ederek moral vermesi, hastaları dinleyerek onların psikolojik olarak rahatlamasını sağlaması, hastaların psikolojik durumlarına göre onlara yaklaşması, hastalara sabrı tavsiye etmesi, hastalara empati ile yaklaşması, hastalığın günahlara kefaret olduğunu hatırlatması, hastalara dua etmesi ve onları dua ve tevekküle yönlendirmesi gibi manevi destek örnekleri ele alınmıştır.

Araştırma sürecinde kıymetli bilgileriyle ufkumuzu açan ve bu çalışmanın yazım sürecinde desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK'e, ders aşamasında derslerinden istifade ettiğimiz birbirinden değerli hocalarımıza, bu süreçte bana destek olan değerli eşim ve sevgili kızlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Saliha Feyza COŞKUN

Denizli – 2023

Projenin Başlığı: Manevi Destek Kapsamında Hz. Peygamber'in Hastalara Yaklaşımı	
Projeyi Hazırlayan: Saliha Feyza COŞKUN	Danışmanı: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 34
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Manevi desteğin amacı, hayattaki ani değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan üzüntü, hayal kırıklığı, ümitsizlik gibi durumlarla başa çıkmada insanlara destek olmaktır. Hastalık süreci insan hayatındaki ani değişikliklerden biridir ve bu duyguların yoğun olarak yaşandığı bir süreçtir. Bu bağlamda hastalara yönelik tedavi sürecinde tıbbi müdahalenin yanında manevi destek uygulamaları da oldukça önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.</p> <p>Bu çalışmanın amacı, Hz. Peygamber'in hastalara yönelik uygulamalarını, hasta ziyaretinde sergilediği tutum ve davranışları inceleyerek, günümüz manevi destek uygulamaları kapsamında değerlendirmektir. Yapılan araştırmada Hz. Peygamber'in hastalara yönelik manevi destek uygulamalarına örnek teşkil eden birçok davranış tespit edilmiştir. Hz. Peygamber hasta ziyaretine önem vermiş ve hasta ziyaretini teşvik etmiştir. Hz. Peygamberin hasta ziyaretlerinde kullandığı ifadeler ve davranışlar günümüz manevi destek uygulamalarının da özünde yer alan kuralları içermektedir. Hz. Peygamber'in hasta ziyaretlerinde hastaları teselli ettiği ve moral verdiği, onları dinlediği, hastaların psikolojik durumlarına göre yaklaştığı, hastalara empatiyle yaklaştığı, sabır tavsiye ettiği ve böylece manevi destek örnekleri sergilediği görülmektedir.</p>	
Anahtar kelimeler: Manevi Destek, Hasta Ziyareti, Hz. Peygamber	

Title of the Project: The Prophet's Approach to Patients in the Scope of Spiritual Support	
Author: Saliha Feyza COŞKUN	Supervisor: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Date:	Nu. of pages: vi (pre text) + 34
Department: Philosophy and Religious Studies	Subfield: Spiritual Support and Guidance
<p>The purpose of spiritual support is to help people cope with the sadness, disappointment and hopelessness that arise due to sudden changes in life. The disease process is one of the sudden changes in human life and is a process in which these emotions are experienced intensely. In this context, in addition to medical intervention in the treatment process for patients, spiritual support practices are also a very important issue.</p> <p>The aim of this study is to evaluate the Prophet's practices towards patients within the scope of today's spiritual support practices by examining the attitudes and behaviors he exhibited during his patient visits. In the research, many behaviors that exemplify the Prophet's spiritual support practices for patients were identified. The Prophet gave importance to patient visits and encouraged patient visits. The expressions and behaviors used by the Prophet during patient visits include the rules that are at the core of today's spiritual support practices. It is seen that the Prophet consoled the patients and gave morale, listened to them, approached the patients according to their psychological conditions, approached the patients with empathy, advised patience and thus exhibited examples of spiritual support.</p>	
Keywords: Spiritual support, Visitation, The Prophet	

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
II. Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları	2
BİRİNCİ BÖLÜM	
MANEVİ DESTEK KAVRAMI VE ÖNEMİ	
1.1. Manevi Destek ile ilgili kavramlar	3
1.2. Manevi Desteğin Kapsamı ve Önemi.....	6
1.3. Hastanelerde Hastalara Uygulanan Manevi Destek Hizmetleri	8
1.4. Ülkemizde Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişim Süreci	9
İKİNCİ BÖLÜM	
MANEVİ DESTEK KAPSAMINDA HZ. PEYGAMBERİN HASTALARA YAKLAŞIMI	
2.1.Hasta Ziyaretinin Önemi	12
2.2. Hz. Peygamber’in Hastalıklara Bakışı	16
2.3. Manevi Destek Kapsamında Hz. Peygamberin Hastalara Yaklaşımı	17
2.3.1. Hastaları Teselli Ederek Moral Vermesi	19
2.3.2. Hz. Peygamber’in Hastaları Dinleyerek Onların Psikolojik Olarak Rahatlamasını Sağlaması	21
2.3.3. Hastaların Psikolojik Durumlarına Göre Onlara Yaklaşması.....	21
2.3.4. Hastalara Sabrı Tavsiye Etmesi	22
2.3.5. Hastalara Empati ile Yaklaşması	23
2.3.6. Hastalara Dua Etmesi ve Onları Dua ve Tevekküle Yönlendirmesi	24
2.3.7. Hastalığın Günahlara Kefaret Olduğunu Hatırlatması.....	26
SONUÇ.....	29
KAYNAKÇA	32

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin, ibn (oğlu)
bt.	: bint (kızı)
c.	: cilt
ed.	: editör
Hız.	: hazreti
md.	: maddesi
sav	: sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik
ts.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Sağlık hizmetlerinde tamamlayıcı tedavi yöntemleri gün geçtikçe daha fazla kabul görmektedir. Bu çerçevede hastaların tedavi sürecinde psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir. Hastaların kendini daha iyi hissetmek, hastalıkla başa çıkabilmek amacı ile dine verdiği önem artmaktadır.¹ Bu kapsamda manevi danışma ve rehberlik uygulamalarının ve bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılama amacı ile girilen çabalar olarak ifade edilebilecek manevi desteğin önemi de artmaktadır.

Kronik hastalığı olan veya ani sağlık sorunları ile karşılaşan hastaların, manevi açıdan desteklenme ihtiyacı oldukça yüksek seviyelere çıkmaktadır. Hastanelerde fiziksel rahatsızlığından dolayı yatan hastalar, bu süreçte kızgınlıklar ve bunalımlar yaşayabilmekte hastalık ve sakatlık gibi çeşitli sorunlarla karşılaşan kişiler, bu durumun neden kendi başına geldiğinin cevabını bulmaya çalışmakta, kendisine, çevresine, topluma, Tanrıya karşı yabancılaşma yaşayabilmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan sıkıntıların manevi yönü olan kavram ve inançlarla eski haline getirilmesi, hastanın ruhsal dengeye kavuşturularak, huzurlu olmasının sağlanması manevi desteğin hedeflerinden biridir.² Hastalara sağlanacak manevi destek ile, değer ve inanç boyutunda yaşanabilecek çatışmaların azaltılması ve hastanın iyileşmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.³ Bu kapsamda bakıldığında hayat, ahiret, kader ve musibet gibi konularda ortaya çıkan sorulara cevap vermek ve insanları rahatlatmak, manevî bakım uygulamalarının temel amacıdır.⁴ Manevi destek uygulamaları ile iman, tevekkül, sabır gibi inançların harekete geçirilmesi ve böylece hastanın ruhsal olarak desteklenmesi amaçlanır. Bu hizmetler ile kişilerde oluşacak stres bozukluklarının

¹ Macid Yılmaz, “Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 249.

² Garip Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015), 34.

³ Gülpenbe Oğuzhan vd., “Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi* 7/3 (2021), 474.

⁴ Nurullah Agitoğlu, “Hz. Peygamber’in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud’un Sünen ’inde Geçen Hastalar İle İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-”, ed. Nurullah Agitoğlu - Mehmet Sait Uzundağ, *İlahiyat Alanında Araştırma Makaleleri*, (2019), 35-36.

giderilmesi, karşılaşılan olaya dinen bir anlam vermelerine yardımcı olunması ve onların teselli edilmeleri temel hedefler arasındadır.

Manevi danışmanlık ve rehberlikte, herhangi bir güçlükle karşılaşan ve sıkıntılı günler yaşayan bireye destek sağlamak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çalışmamızın temel amacı Hz. Peygamberin hastalıklara bakışının, hasta ziyareti konusundaki tavrının nasıl olduğunu ortaya çıkarmak ve hasta ziyaretlerinde dikkat ettiği hususları, hastalara karşı nasıl davrandığını, onları nasıl teselli ettiğini belirlemektir. Nitekim yaptığımız araştırmada Hz. Peygamber'in hayatında hasta ziyareti ve hastalara manevi destek kapsamında çok önemli örnekler bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle günümüz manevi destek uygulamalarında nelerin ön plana çıkarılabileceği konusunda değerlendirme yapmak çalışmamızın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

II. Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları

Bu araştırmada konu teorik açıdan değerlendirilmiş, Hz. Peygamber'in uygulamalarından yola çıkarak manevi destek süreci değerlendirilmiştir. Araştırmada literatür taraması metodu çerçevesinde, manevi destek ve rehberlik ile ilgili kavramlar ve ülkemizdeki gelişimi araştırılmıştır. Araştırmada öncelikle literatür taraması yapılmış, tespit edilen kaynaklar incelenmiştir. Daha sonra hadis kaynakları taranarak konumuz olan “Manevi Destek Kapsamında Hz. Peygamber'in Hastalara Yaklaşımı” ile ilgili hadisler tespit edilmiştir. Hadislerin tespitinde, Kütüb-ü Sitte olarak bilinen Buharî ve Müslim'in Sahihleri, Ebû Davud, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesai'nin Sünenlerinden istifade edilmiştir. Ayrıca çalışmamızda bu hadislerin manevi destek kapsamında değerlendirilmesinin yapıldığı makalelerden ve tezlerden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANEVİ DESTEK KAVRAMI VE ÖNEMİ

1.1. Manevi Destek ile İlgili Kavramlar

İnsanların mutlu olmasında yalnızca maddi ihtiyaçların karşılanması yeterli değildir. Bu ihtiyaçların yanında manevi ihtiyaçların da tatmin edilmesi gerekmektedir. Sevgi, saygı görme, güven duyma ve değer görme gibi ihtiyaçlar manevi ihtiyaçlara örnek verilebilir. Bu kapsamda din, doğrudan veya dolaylı olarak bireyin maddi ihtiyaçlarında katkı sağlamanın yanında, asıl olarak psiko-sosyal ihtiyaçların tatmin edilmesinde bireylere katkılar sunmaktadır. Hastalara yönelik bütüncül bir tedavi sürecinde hastaların yalnızca fiziksel ihtiyaçlarının değil, bunun yanında psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir.⁵

Karagül geniş anlamda manevi bakımı “hastalık, mahpusluk, askerlik gibi zor ve hayatın anlamının değiştiği anlarda hayatına ve varlığına yeni bir anlam verme ameliyesinde insanlara inançları istikametinde resmi ve profesyonel bir şekilde yardım danışmanlık ve rehberlik yapabilmektir” şeklinde tanımlamaktadır. Manevi desteğin amacı, hayatın farklı dönemlerinde meydana gelen ani değişikliklerden kaynaklanan üzüntü, hayal kırıklığı, ümitsizlik gibi durumlarda insanlara destek olarak hayatlarına yeni bir anlam katabilme ve hayatlarına yön verebilmelerine yardımcı olmaktır.⁶ Aydın geniş anlamda manevi desteği, “Kişilerin ruhsal açıdan dengeli bir hâle getirilmesi” olarak tanımlamış ve buna göre hastanelerde yatan hastaların yanında bütün musîbetzedeleri hatta herhangi bir sıkıntıya düşmediği hâlde çeşitli nedenlerle ruhsal olarak bunalıma düşen herkesi, manevi destek kapsamına dahil etmiştir.⁷ Nitekim ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığının Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi diğer ilgili bakanlıklarla imzaladığı protokoller çerçevesinde cezaevleri, çocuk evleri, hastaneler, üniversite öğrenci yurtları ve huzurevleri gibi kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri verilmeye başlanmıştır.

⁵ Necmi Karşlı, “Kültürlerarası Manevi Bakım Uygulamaları Bağlamında Müslüman Bireylere Yönelik Manevi Bakım Önerileri”, ed. Hasan Onat, *IV. Uluslararası Din Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Kitabı*. (ss. 109-130). Elazığ: Asos Yayınevi, (2018), 110.

⁶ Arslan Karagül, “Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi ‘Hollanda Örneği’”, *Dini Araştırmalar* 15/40 (2012), 12.

⁷ Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, 16.

Günümüzde sağlık hizmetlerinde tamamlayıcı tedavi yöntemleri kabul görmeye başlamıştır. Bu gelişmeye paralel olarak “manevi bakım”, “manevi destek”, “manevi danışma ve rehberlik” gibi kavramların önemi artmaya başlamış,⁸ manevi desteğin önemi herkes tarafından kabul edilir hale gelmiştir. Bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılama amacı ile girişilen çabalar çeşitli kavramlar ile ifade edilebilmektedir. Farklı çalışmalarda manevi bakım veya manevi destek olarak ifade edilen bu çabalar Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge’de ele alınmış ve yönergenin 4. Maddesinin d bendinde manevi destek hizmetinin “Dini referanslardan hareketle, insanların üzüntülü, sıkıntılı, korkulu hallerinde, yalnızlık ve ümitsizlik duygularına kapıldıklarında, ani değişimlerle gelen kriz durumlarında, maruz kaldıkları yeni duruma uyum sağlama ve baş edebilme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olma, varsa sorularını cevaplamayı, hayatlarına yeni bir anlam vermelerine eşlik ederek onlara moral kazandırmayı” amaçladığı belirtilmiştir.⁹

Daha önce de ifade edildiği gibi manevi destek ve bakımın önemi artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak manevi destek faaliyetlerinin içeriğinin ne olacağı, amaçları ve bu faaliyetlerin kimler tarafından yürütüleceği konusunda henüz bir görüş birliğinin oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin büyük sağlık sorunları yaşayan ve ölüme yaklaştığını düşünen hastalarda korku ve kaygı hali artabilmektedir. Bu nedenle bu bireylere yönelik olan manevi destek hizmetlerinin bu konuda uzmanlaşmış kişiler tarafından verilmesi oldukça önemli hale gelmektedir.¹⁰ Manevi başa çıkma, bireyin yaşadığı beklenmedik durumlara karşın sağlığını koruyabilmek için dini veya manevi inançları kullanmasıdır. Kronik hastalığı olan veya ani sağlık sorunları ile karşılaşan hastaların manevi açıdan desteklenme ihtiyacı oldukça yüksek seviyelere çıkmaktadır. Bu kişilere sağlanacak manevi destek ile, değer ve inanç boyutunda

⁸ Ömer Faruk Söylev, “Sağlık Hizmetlerinde Manevi Destek Yöntemi Olarak Duanın Kullanılması”, 4. *Uluslararası Din Bilimleri Sempozyumu, Alanya*, (2018), 142.

⁹ “Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge” (Erişim 18 Kasım 2023), md.4/d.
<https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Kurulu%C5%9Flar%C4%B1nda%20Manevi%20Destek%20Hizmetlerinin%20Y%C3%BCr%C3%BCt%C3%BClmesine%20Dair%20Y%C3%B6nerge.pdf>

¹⁰ Karslı, “Kültürlerarası Manevi Bakım Uygulamaları Bağlamında Müslüman Bireylere Yönelik Manevi Bakım Önerileri”, 109.

yaşanabilecek çatışmaların azaltılması ve hastanın iyileşmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.¹¹

Manevi destek kavramının yanında bazı bilimsel çalışmalarda manevi bakım kavramının da kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Kavas ve Kavas tarafından manevi destek algısı ölçeği geliştirme üzerine yapılan çalışmada manevi bakım kavramı kullanılmış ve manevi bakım “hastanelerde yatarak tedavi gören hastaların tıbbi tedavilerine hiçbir şekilde müdahalede bulunulmamak şartı ile talep eden hastalara manevi telkinde bulunmak, onları ruhsal (manevi) ve moral yönden desteklemek, ibadetlerini hastalıklarının verdiği imkânlar çerçevesinde yerine getirmelerine rehberlik etmek ve yaşama dirençlerini desteklemek amacıyla sunulan manevi destek hizmetleridir” şeklinde tanımlanmıştır.¹²

Manevi bakım, yaşlılara, kronik hastalara ya da travmatik bir olay neticesinde bakıma muhtaç hale gelen kişilere uygulanan maneviyat odaklı yardım ve destek hizmetlerini kapsamaktadır. Manevi bakımın sosyal boyutu düşünüldüğünde, bakıma muhtaç kişinin maneviyatını güçlendirmek, hayata bağlılığını artırmak, kendisiyle barışık olmasını sağlamak ve manevi savrulmalarını ve korkularını gidermek amacıyla yapılan insan odaklı hizmetlerdir.¹³

Kişileri manevi açıdan desteklemek amacı ile kullanılan bir diğer kavram da dini bakım kavramıdır. “Dini bakım (pastoral care/spiritual care), dinsel aktörler tarafından bakıma muhtaç yaşlı, özürlü ve kronik hastalara yönelik olarak onlara temel ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olmak, sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak, sorunlu insanları diğer yardım mesleklerine yönlendirmek, desteklemek şeklindeki faaliyetler” olarak tanımlanmaktadır.¹⁴

Kullanılan kavramlar içerisinde “manevi destek” kavramının daha geniş kapsamlı olduğu ifade edilmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır.

¹¹ Oğuzhan vd., “Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma”, 474.

¹² Erkan Kavas - Nurgül Kavas, “Manevi Destek Algısı (MDA) Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği ve Güvenilirliği”, *Turkish Studies* 9 (2014), 905.

¹³ Karşı, “Kültürlerarası Manevi Bakım Uygulamaları Bağlamında Müslüman Bireylere Yönelik Manevi Bakım Önerileri”, 110.

¹⁴ Nurullah Altaş, *Cami Dışı Din Eğitimi Ekinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Yeni Kavramsallaştırmalar: “Dini Danışmanlık” ve “Manevi Sosyal Hizmetler”* (Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 309.

1.2. Manevi Desteğin Kapsamı ve Önemi

Manevî bakım ilk zamanlarda, sadece ölüme yakın olan hastalara uygulanan hizmetler için kullanılan bir kavram iken, günümüzde tüm hastaları, hasta yakınlarını, sağlık çalışanlarını ve öğrencileri de kapsayacak şekilde geniş bir anlam ihtiva edecek şekilde kapsamlı bir kavram olarak kullanılmaya başlamıştır.¹⁵ İnsanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleri bulunmaktadır. Bu yönlerindeki bütünlüğünü koruyarak ve devam ettirerek sağlıklı olabilir. İnsan biyolojisinde veya psikolojisinde ortaya çıkan istenmeyen ve hayata devam etmesini kısıtlayan durumlar hastalık olarak ifade edilir.¹⁶ İnsanın tam anlamıyla sağlıklı olabilmesi için hem bedensel hem de ruhsal açıdan sağlıklı olması gerekmektedir.¹⁷ Dolayısıyla iyileşme sürecinde tıbbi müdahalelerin yanında farklı manevi destek uygulamalarına da başvurmak, tedavi sürecinin hızlandırılmasında ve hastanın tedaviye olumlu cevap vermesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hastalık sürecinde, hastaya, ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, planlanan manevi figürlerin bir danışman aracılığıyla sunulması, istenen sonuçların alınmasına katkı sağlamaktadır.¹⁸ Nitekim yurtdışında yapılan çalışmalarda, hastaların kendini daha iyi hissetmek, hastalıkla başa çıkabilmek, psikolojik destek sağlamak amaçları ile dine daha fazla önem verdikleri belirlenmiştir.¹⁹ ABD'de yapılan bir çalışmada her üç kişiden birinin modern tıp tedavisinin dışında manevi destek edinmek amacıyla çeşitli terapilere yöneldiğini bireysel sorunu olan her beş kişiden ikisinin din adamlarından yardım aldığını göstermektedir. Bu çerçevede yardımcı olunan konular fakirlik ile ilgili konular, evlilik sorunları, ruhsal hastalıklar, iş bulma, uyuşturucu madde kullanımı gibi çok geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Manevi destek hizmetleri, ruh sağlığını korumada önemli bir yer tutmakta ve bu destekten yararlanan kişiler ruhsal olarak kendilerini daha iyi hissetmektedir.²⁰ Manevi destek geniş anlamda ruhsal açıdan dengeli olma hali olarak ele alındığında, sadece hastanelerde yatan hastalar değil,

¹⁵ Abdullah Dağcı, "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Bakımla İlgili Araştırmalar: Sistematik Bir Analizi", *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/13 (2018), 3.

¹⁶ Bedrettin Kesgin - Metin Erdem, "Türkiye'de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/16 (01 Ekim 2018), 80.

¹⁷ Öznur Özdoğan, "Ruhsal Yaklaşım ve İnsan Türkiye'de Bir Uygulama Örneği", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 15 (2005), 143.

¹⁸ Kesgin - Erdem, "Türkiye'de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması", 80.

¹⁹ Yılmaz, "Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi", 249.

²⁰ Mustafa Köylü, "Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2016), 1/69.

herhangi bir musibet ile karşılaşmış kişiler veya farklı nedenlerle ruhsal açıdan sıkıntıya giren kişiler, manevi destek kapsamında ele alınabilir. Farklı nedenlerle üzüntü ve keder yaşayan bireylerin sıkıntılarını paylaşmak, onların ihtiyaçlarına göre profesyonel bir şekilde manevi destek vermek, ruhsal olarak sıkıntıya düşmemeleri için gerekli önlemleri almak, ruhsal bunalım yaşayanları maddi ve manevi tedavi için yönlendirmek manevi destek kapsamında değerlendirilebilir.²¹ Manevi bakım ve destek hizmetleri örneğin herhangi bir kaza veya afetten sonra hayatta kalan bireylere sunulan dini/manevi destekleri içermektedir. Bu hizmetler ile travma sonrası oluşacak stres bozukluklarının önlenmesi, yaşanan travmatik olaya dini anlam vermelerine yardımcı olunması ve onların teselli edilmeleri amaçlanmaktadır.²² Tevekkül ve dua gibi çeşitli dinî kavramların yanında ümit ve güven gibi psikolojik kavramlar ve müzik, yürüyüş gibi uygulamalar manevi destek kapsamında ele alınabilir.²³

Çeşitli sorunlarla karşılaşan kişinin kendisine, çevresine, topluma, Tanrıya karşı yaşayabileceği yabancılaşıma duygusunun üstesinden gelmeye yardımcı olmak manevi destek hizmetlerinin en önemli işlevidir. Manevi destek hizmetleri, kişinin kendisiyle ve çevresiyle uyumlu bir şekilde, huzurlu olarak hayatını devam ettirmesine, kendisini iyi hissetmesine destek olma amacı gütmektedir. Ayrıca manevi danışmanlık hizmetlerinin yol gösterici olma işlevi de bulunmaktadır.²⁴

Manevi desteğin daha spesifik olarak hastalar açısından ele alındığı görülmektedir. Hastalık ve sakatlık gibi durumlarda insanlar, bu durumun neden kendi başına geldiğinin cevabını bulmaya çalışır. Bu kapsamda bakıldığında hayat, ahiret, kader ve musibet gibi konularda ortaya çıkan sorulara cevap vermek ve insanları rahatlatmak, manevî bakım uygulamalarının temel amacıdır.²⁵ Manevi destek uygulamaları ile iman, tevekkül, sabır gibi inançların harekete geçirilmesi ve böylece hastanın ruhsal olarak desteklenmesi amaçlanır. Ayrıca hastanelerde fiziksel rahatsızlığından dolayı yatan hastalar, bu süreçte kızgınlıklar ve bunalımlar yaşayabilir,

²¹ Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, 16.

²² Karşlı, “Kültürlerarası Manevi Bakım Uygulamaları Bağlamında Müslüman Bireylere Yönelik Manevi Bakım Önerileri”, 111.

²³ Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, 16.

²⁴ Metin Erdem- Bedrettin Kesgin, “Manevi Destek Uygulayıcılarının Manevi Destek Hizmetlerine İlişkin Görüşleri”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 7/15 (2017), 128.

²⁵ Nurullah Agitoğlu, “Hz. Peygamber’in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud’un Sünen ’inde Geçen Hastalar İle İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-”, ed. Nurullah Agitoğlu - Mehmet Sait Uzundağ, *İlahiyat Alanında Araştırma Makaleleri*, (2019), 35-36.

mantıklı düşünemeyebilir. Bu şekilde ortaya çıkan sıkıntıların manevi yönü olan kavram ve inançlarla eski haline getirilmesi, hastanın ruhsal dengeye kavuşturularak, huzurlu olmasının sağlanması manevi desteğin hedeflerinden biridir.²⁶

1.3. Hastanelerde Hastalara Uygulanan Manevi Destek Hizmetleri

Son zamanlarda, tıbbi uygulamalar ile din ve maneviyat arasındaki ilişki üzerinde durulmakta ve hastanın fiziki ve ruhsal sağlığında maneviyatın rolü önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir.²⁷ Fiziksel rahatsızlıklar yaşayan insanlar zamanla yaşadıkları acı ve ızdıraptan dolayı psikolojik sıkıntılar da yaşayabilmektedir. Yaşanan gelişme ile birlikte doğrudan bireyin tedavisine destek olacak tıbbi yöntemlerin yanında manevî destek sağlamaya yönelik hizmetler de gündeme gelmeye başlamıştır.²⁸ Hastane ortamı sevinç, keder, ölüm vb. durumlar ile karşılaşan hastalardan ve hasta yakınlarından manevi desteğe ihtiyacı olanlara manevi destek imkanı sağlamaktadır.²⁹ Hastanelerde yapılan manevi destek hizmetleri ile, endişe, kaygı, umutsuzluk gibi duygularla baş etmeye ve hastalığa karşı cesaretli olmaya yardımcı olma amaçlanmaktadır. Sunulan manevi destek hizmetinden beklenen faydanın sağlanabilmesi için; hayat ile ilgili “anlam ve amaç” sorunu yaşayan hastalara yardımcı olunabilmesi ve manevi rahatsızlığa sebep olan kaygıların ve endişelerin kaynaklarının belirlenerek sorunun çözümü noktasında hastalara güven verilmesi gerekmektedir.³⁰ Hastanelerde manevî destek, bireyin zaman ve mekân farkı olmaksızın inandığı değerler doğrultusunda yaşama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Kişinin hastane ortamında geçirdiği zor anlarda, inanç ile ilgili olarak sahip olduğu değerler kendisine manevi açıdan güç vermekte ve bu korku ve endişelerden uzaklaşarak bu süreci daha rahat atlatmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, hastanelerde hizmet veren manevî destek uzmanlarının bulunması büyük önem taşımaktadır. 1981 Lizbon Dünya Tabipler Birliği Hasta Hakları Yönetmeliği’nin 11. maddesi, 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Kanunu’nda yer alan sağlık tanımı, 23420 sayılı Hasta Hakları Yönetmeliği 38. Maddesi, hastanelerde verilecek olan manevî destek hizmetlerinin bir

²⁶ Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, 34.

²⁷ Oğuzhan vd., “Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma”, 473.

²⁸ Hatice Koç Kanca, “Temel Özellikleri Bağlamında Hastanelerdeki Manevi Danışmanlığın İlke ve Esasları”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2022), 409.

²⁹ Ömer Faruk Söylev, *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik -Alanları, İmkanları ve Yöntemleri- (Diyabet İşleri Başkanlığı Örneği)* (Uludağ Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, 2014), 152-153.

³⁰ Kesgin- Erdem, “Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması”, 81,82.

hasta hakkı olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.³¹ Nitekim Hasta Hakları Yönetmeliğinin 38. maddesinde “..... başkalarını rahatsız etmemek ve personelce düzenlenip yürütülen tıbbi tedaviye hiç bir şekilde müdahalede bulunulmamak şartı ile hastalara dini telkinde bulunmak ve onları manevi yönden desteklemek üzere talepleri halinde, dini inançlarına uygun olan din görevlisi davet edilir. Bunun için, sağlık kurum ve kuruluşlarında uygun zaman ve mekân belirlenir. İfadeye muktedir olmayıp da dini inancı bilinen ve kimsesiz olan agoni halindeki hastalar için de talep şartı aranmaksızın, dini inançlarına uygun olan din görevlisi çağrılır...”³² denilerek hastalara inançlarını yaşama ve ihtiyaç duydukları manevi desteği alma hakkı sağlanmıştır.

Son zamanlardaki yapılan bilimsel çalışmalarda hastanelerde ve diğer alanlarda verilen manevi destek hizmetlerinin toplumun ruh sağlığını düzeltmeye yönelik olumlu katkılar sağladığı ortaya konulmaktadır. Dini inançlar ve maneviyat, hastaların faydalanabileceği önemli bir başa çıkma yöntemidir. Bu nedenle kişilerin ihtiyaçlarına uygun dini ve manevi desteğin bir danışman aracılığı ile verilmesi oldukça önemlidir.³³ Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge’de manevi destek personelinin görevleri sıralanmıştır. Buna göre “sağlık kuruluşlarında, talep eden hasta, hasta yakını ve hastane personeline dini konularda danışmanlık/rehberlik yapmak, moral, motivasyon ve manevi destek sağlamak ve evde bakım hizmeti vermek üzere görevlendirilmiş ekipler ile, talep edilmesi halinde evde manevi destek hizmeti vermek” manevi destek personelinin görevleri arasında yer almaktadır.³⁴

1.4. Ülkemizde Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişim Süreci

Türkiye’de hastanelerde yapılan manevi destek hizmetlerine yönelik çalışmaları iki döneme ayırmak mümkündür. Bu dönemlerden ilki 1994-1996 yılları arasında yapılan çalışmaları, ikincisi ise 2015 yılından başlayarak günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır. 2015 yılında manevi destek ve rehberlik hizmetleri ile ilgili yaşanan

³¹ Serpil Başar, “Kur’an ve Buhari’nin Kitabı’l-Merda Rivayetleri Çerçevesinde Hastalara Manevi Yaklaşım”, *Journal of Islamic Research* 25(3) (2014), 138.

³² Hasta Hakları Yönetmeliği

<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4847&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5> (Erişim 10 Aralık 2023)

³³ Muhammed Emin Gül - Habil Şentürk, “Türkiye’de Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış”, *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/2 (2021), 125.

³⁴ “Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge”.

paradigma değişimi bu ayırımın yapılmasında önemli bir faktördür. 1994-1996 yıllarını kapsayan süreçte hastanelerde verilen manevi destek hizmetleri hastane ziyaretleri, vaaz ve irşat, din ve moral hizmetleri gibi tamamen dini referans alınarak yapılan hizmetleri içermektedir.³⁵ 1995 yılında toplanan Birinci Din şurası'nda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Dini Konularda Toplum Aydınlatma ile İlgili Başkanlık Görüşü" çalışmasında din hizmetlerinin alanları içerisinde hastane, cezaevi ve çocuk ıslahevleri, gibi kurumlara da işaret edilmiştir.³⁶ Sağlık kurumlarını ve burada yatan hastalara gerekli dini ve moral destek verilmesini hizmet alanı içine dahil eden Diyanet İşleri Başkanlığı yine 1995 yılında taşra teşkilatına gönderdiği bir genelge ile bu hizmetlerin uygulamasını başlatmıştır. Uygulama ilk yazışmalarda "Hastanelerde Yürütülecek Va'z ve İrşat" ismi ile anılmış, sonraki yazışmalarda ise "din ve moral hizmetleri" şeklinde isimlendirilmiştir. Ancak uygulama hakkında Danıştay tarafından 1996 yılında yürütmeyi durdurma kararı verilmiş, Sağlık Bakanlığı'nın 07.06.1996 tarih ve 9124 sayılı yazısıyla da uygulamadan kaldırılmıştır.³⁷

2012 yılında "I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı" düzenlenmiştir. Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Toplum Ruh Sağlığı Derneęi, Palyatif Sağlık Hizmetleri Derneęi, Evde Sağlık Hizmetleri Derneęi, ve Diyanet İşleri Başkanlığının destekleriyle gerçekleştirilen çalıştayda sağlık ve din hizmetleri arasındaki iş birliği zemini tartışılmıştır. Çalıştayda, hastalıkların tedavisinde inanç ve değerlerden yararlanma düzeyi, hali hazırda var olan koşullar ve uygulamalar ile neler yapılabileceğine dair öneriler ele alınmıştır. Çalıştayda "Manevi Bakım Uzmanlığı" önerilmiş, görev tanımının ne olacağı ve nasıl yetişecekleri, çalışma alanları, karşılaşılabileceği sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde fikir alışverişinde bulunulmuştur. Manevi destek hizmetleri 2015 yılında "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü"nün imzalanması ile tekrar gündeme gelmiştir.³⁸ 2015 yılında hastanelerde yapılan çalışmalarda "manevi" kavramı kullanılmaya ve hastanelerde manevi destek,

³⁵ Kesgin- Erdem, "Türkiye'de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması", 82.

³⁶ Serpil Başar, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti ihtiyacı", ed. Mehmet Bulut (1. Din Hizmetleri Sempozyumu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 763, 2007), 1/621.

³⁷ Nurullah Altaş, *Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 4.

³⁸ Gül - şentürk, "Türkiye'de Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış", 125,126.

danışmanlık ve rehberlik çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.³⁹ 2017 yılında ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan “Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge” yürürlüğe girmiştir. Yönerge ile talep eden hasta ve hasta yakınları ile hastane personeline dini konularda rehberlik etme ve manevi destek hizmeti sunmaya yönelik usul ve esaslar düzenlenmiştir.

³⁹ Kesgin - Erdem, “Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması”, 82.

İKİNCİ BÖLÜM

MANEVİ DESTEK KAPSAMINDA HZ. PEYGAMBERİN HASTALARA YAKLAŞIMI

2.1.Hasta Ziyaretinin Önemi

Manevi danışmanlık ve rehberlikte, herhangi bir güçlkle karşılaşan ve sıkıntılı günler yaşayan bireye destek sağlamak amaçlanmaktadır. Hz. Peygamber'in hayatında da bu kapsamda manevi destek uygulamaları görmektediriz. Örneğin O (sav) sık sık hasta ziyaretinde bulunmuş ve hasta ziyaretinin müslümanın müslüman kardeşi üzerindeki hakkı olduğunu söylemiştir.⁴⁰ “Ebû Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı beştir: Selâmı almak, aksırana “yerhamukellah” demek, dâvete icabet etmek, hastayı ziyaret etmek, cenazeye iştirak etmek.”⁴¹ Hadisten de görüleceği gibi hasta ziyareti insanları kaynaştıran, toplumda kaynaşmaya yol açabilecek fiillerle birlikte ifade edilerek hasta ziyaretinin toplumsal yönüne dikkat çekilmiştir.

İnsanların dünya ve âhirette mutlu olması için yol gösteren ve örnek olan Hz. Peygamber (sav) bu amaca yönelik olarak hasta ziyaretine ayrıca değer vermiş ve hasta ziyaretini teşvik etmiştir. O dönemde arkadaş ziyareti ve kabir ziyareti gibi faaliyetler için “ziyaret” kelimesi kullanılırken hasta ziyareti için farklı bir kavram olan “ıyadet” kelimesi kullanılmıştır.⁴² Nitekim Hz. Ali bir sahabe ile hasta olan Hz. Hasan'ı ziyarete gitmiş, oraya vardıklarında Hz. Hasan'ın yanında Ebû Mûsâ adlı sahabinin de olduğunu görmüşlerdir. Hz. Ali Ebû Mûsâya; “Ey Ebâ Mûsâ! Hasta ziyareti (eaiden) için mi geldin yoksa normal ziyaret (zairen) için mi?” diye sormuş, o da hasta ziyareti için geldiğini söylemiştir.⁴³ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber döneminde hasta ziyareti ile ilgili ayrıca bir kavram kullanılmaktadır. Bu durumdan hastaları ziyaret etmenin ayrı bir öneminin olduğu, diğer ziyaretlere göre daha çok önem verildiği anlaşılmaktadır.⁴⁴

⁴⁰ Sevede Düzgüner - Ali Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Klavuzu*, ed. Sevede Düzgüner - Ali Ayten (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 27.

⁴¹ Buhârî, "Cenâiz", 2.

⁴² Çolak, “Hasta Ziyareti ile İlgili Hadisler Bağlamında Bir İnceleme”, 164.

⁴³ Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut, 1998), “Cenâiz”, 2.

⁴⁴ Çolak, “Hasta Ziyareti ile İlgili Hadisler Bağlamında Bir İnceleme”, 164-165.

“İyadet” sadece bir kez uğramak değil aralıklarla tekrarlanan ziyaretleri ifade etmektedir. Sünnet olan bu uygulama manevi danışmanlığın da temelidir. İnsan hastalandığında kendisine değer veren insanları görmeye daha çok ihtiyaç duyar. Bu durum hasta için moral kaynağı olur.⁴⁵ Peygamberimiz hasta ziyaretinin hasta açısından önemini şu şekilde ifade etmektedir “Her kim bir hastayı ziyaret eder de onun yanında iken yedi defa, ‘büyük arşın sahibi Yüce Allah’tan sana şifa vermesini dilerim’ diye dua ederse, Allah o hastaya afiyet ihsan eder”.⁴⁶ Hadisten de anlaşılacağı üzere hasta ziyaretinin hastaya olumlu psikolojik etkileri bulunmaktadır. Burada ifade edilen afiyet hali fizyolojik bir sağlıktan ziyade psikolojik rahatlama halini ifade etmektedir.⁴⁷ Bir başka hadiste ise hastanın ziyaret edilmesi ve ziyarette sağlığı için dua edilmesinin hastayı rahatlatacağı vurgulanmıştır.⁴⁸ Nitekim “Ziyaret için bir hastanın yanına girdiğinizde iyileşeceğini söyleyerek moralini yükseltin. Gerçi bu söz hiçbir şeyi önlemez fakat onun gönlünü hoşnut eder”⁴⁹ buyrulmaktadır. Böyle bir yaklaşım ile hastanın rahatlatılması ve gönlünün hoş tutulması aslında modern anlamda manevi danışmanlığın da temelini teşkil etmektedir.

Hastanın ziyaret edilmesinin hastaya moral sağlama açısından öneminin yanında hasta ziyareti yapana sağlayacağı ilahi mükâfata da vurgu yapılarak Hz. Peygamber tarafından teşvik edilmiştir. Bu konudaki hadislerde, ziyaret eden kişinin günahlarının bağışlanacağı ifade edilmektedir. Benzer şekilde hasta ziyareti yapan kişiye meleklerin dua edeceği gibi teşvik unsurları üzerinde durulmaktadır.⁵⁰

Müslümanların temel sorumluluklarından biri de sıkıntıya düşen kişilerin sıkıntıları paylaşarak onlara destek olmaktır. Hasta birini veya sıkıntıya düşen birini ziyaret etmenin hem ziyaret eden hem de sıkıntıya düşen (hasta olan) kişi açısından faydası bulunmaktadır. Bu ziyaret, ziyaretçinin manevi olarak arınmasına yardımcı olurken, ziyaret edilen kişi için de manevi destek sağlamaktadır. Ziyaretçiler hasta olan kişinin şifa bulması için dua ederken, hasta da gelen ziyaretçisine teşekkür ve dua ile karşılık vermektedir. Hz. Peygamber, kabul olunan dualar arasında hastaların ve sıkıntı

⁴⁵ Düzgüner - Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Klavuzu*, 27.

⁴⁶ Suleymân b. el-Eş‘aş es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, thk. Şu‘ayb el-‘Arna‘ût (b.y.: Dâru’r-Risâleti’l-‘Âlemiyye, 2009), Cenaiz,8.

⁴⁷ Düzgüner - Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Klavuzu*, 27.

⁴⁸ Nurullah Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Uygulamalarında Amaç Belirleme”, *Diyanet İlmi Dergi* 1 (2017), 15.

⁴⁹ Tirmizî, *Tıp*,35.

⁵⁰ Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Uygulamalarında Amaç Belirleme”, 15.

yaşayanların duasını da zikretmiştir. Bu nedenle hastanın ettiği dualar ziyaretini gerçekleştirenlerin arınmasına vesile olacaktır.⁵¹

Hiz. Peygamber (sav) birçok kere hasta ziyaretinin önemini vurgulamış ve hasta ziyaretine ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Hiz. Ali'den rivayet edilen bir hadiste Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bir Müslüman başka bir Müslümanı hastalığından dolayı sabah ziyaret ederse, yetmiş bin melek akşam oluncaya kadar onun için dua eder. Şayet hasta ziyaretini akşam yaparsa yetmiş bin melek sabah oluncaya kadar onun için dua eder. Onun için cennette bir bahçe vardır."⁵²

Ebû Hureyre (ra) Allah Rasûlü (sav) şöyle buyurdu demiştir: "Kim bir hastayı ziyaret ederse semadan bir melek; 'Güzel ve hayırlı bir iş yaptın. Yürüyüşün güzel ve hayırlı oldu. Kendine cennetten bir köşk hazırladın.' diye nida eder."⁵³ Allah rızasını kazanmak ümidi ile yapılan bir hasta ziyareti oldukça önemlidir ve bu önemine binaen hasta ziyareti için harcanan çaba karşılığında büyük mükafat olduğu görülmektedir.⁵⁴

Bir hadis-i kutside ise şöyle buyurulmaktadır "Allah kıyamet günü, 'Ey Âdemoğlu! Hasta oldum da beni ziyaret etmedin.' der. O da "Ey Rabbim! Ben sana nasıl hasta ziyaretinde bulunayım? Sen ki, âlemlerin Rabbisin." (Yüce Allah) şöyle buyurur: "Bilmiyor musun falan kulum hasta oldu sen onu ziyaret etmedin. Şayet onu ziyaret etseydin, beni onun yanında bulurdun."⁵⁵ Yüce Allah şüphesiz hasta olmaktan beridir. Ancak Allah katında hasta ziyaretinin ne kadar önemli olduğu bu hadis ile çok net bir şekilde bildirilmiştir. Ayrıca buradan hastaları ziyaret etmenin Allah katında karşılığının olduğu görülmektedir.⁵⁶ Bu hadis, hastaya ziyaretinin ve hastaya yapılan hizmetin değerini ortaya koymakta ve hasta ziyaretinin adeta Yüce Allah'ı ziyaret etmek gibi olduğu ifade edilmektedir.⁵⁷

Hiz. Enes (ra) anlatıyor: "Allah Resulü aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

⁵¹ Abdülhakim Beki, *Manevi Destek Hizmetleri*, 2019, 176.

⁵² Tirmizî, "Cenâiz", 2.

⁵³ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009), "Cenâiz", 2.

⁵⁴ Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, 63.

⁵⁵ Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim, *Şahîhu Muslim*, thk. Muhammed Zuheyr en-Nâşır (Cidde; Beyrut: Dâru'l-Minhâc; Dâru Tavkî'n-Necât, 1433), "Birr", 13.

⁵⁶ Çolak, "Hasta Ziyareti İle İlgili Hadisler Bağlamında Bir İnceleme", 166.

⁵⁷ Başar, "Kur'an ve Buhari'nin Kitabı'l-Merda Rivayetleri Çerçevesinde Hastalara Manevi Yaklaşım", 145.

"Kim güzel bir şekilde abdest alır, müslüman kardeşine, sevap düşüncesiyle hasta ziyaretinde bulunursa, cehennemden yetmiş yıllık yürüme mesafesi uzaklaştırılır."⁵⁸

H. Ebu Hureyre (ra) anlatıyor. "Allah Resulü aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Kim bir hastaya veya bir din kardeşine Allah rızası için ziyarette bulunursa, bir münâdi ona nida eder: "(Dünyada da ahirette de) iyi olasın (ahiret yolculuğun da) iyi olsun. (Bu davranışınla) cennette bir ev hazırladın!" der."⁵⁹

H. Peygamber hasta olan ashabını ziyaret etmiş, hasta olanların sağlık durumunu takip etmiştir. Ayrıca H. Peygamberin hayatında hasta olduklarında gayrimüslimleri de ziyaret ettiğine dair örnekler bulunmaktadır.

Manevi bakım anlamında bakıma muhtaç kişinin sıklıkla ziyaretine gidilmeli, söz ve davranışlarla ona sevgi gösterilmeli, hatırı sorulmalıdır. Bu kişilerin ziyareti esnasında eli tutulmalı, sabır ve şefkatle sorunları ve şikâyetleri dinlenmeli, bakıma muhtaç kişinin içinde bulunduğu durumu kabullenebilmesi ve benimseyebilmesi için durumunun Allah katında mükafatının, ecrinin olduğu kendisine ifade edilmelidir.⁶⁰ Nitekim H. Âişe'den rivayet edildiğine göre Sa'd b. Muâz Hendek Savaşı'nda yaralanmış ve bunun üzerine H. Peygamber (sav) daha sık ziyaret edebilmek için mescitte onun için bir çadır kurdurmuştur.⁶¹

H. Peygamber'in, hasta ziyareti ile ilgili hadisleri arasında gayri müslim hastaları ziyaret ettiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. "Enes'ten rivayet edildiğine göre Yahudilerden bir çocuk hastalanmış, H. Peygamber de (sav) ziyaret için gidip yanına oturmuş, ona "Müslüman ol" diye telkinde bulunmuştu. Bunun üzerine çocuk babasına bakmış, babası da ona "Ebu'l-Kâsım'a itaat et" deyince o da Müslüman olmuştu. H. Peygamber de (sav) "Benim vasıtamla onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun" diye şükretmiş ve oradan kalkmıştı".⁶² Bu rivayetten, H. Peygamber'in müslim- gayri müslim ayrımı yapmadan hastaya insan olarak değer verdiğini ve onu

⁵⁸ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 7.

⁵⁹ Tirmizî, "Birr", 64; İbn Mâce, "Cenâiz", 2.

⁶⁰ Agitoğlu, "H. Peygamber'in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud'un Sünen 'inde Geçen Hastalar İle İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-", 59.

⁶¹ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 8.

⁶² Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 5.

ziyaret ettiğini görmekteyiz. Hasta olan kişiye insan olarak değer vererek onu ziyaret edip teselli etmek, ona moral vermek modern anlamda manevi bakımın da amaçları arasındadır.

Hastayı ziyaret ederek teselli etmek, moralinin düzelmesine yardımcı olmak, onu hoşnut etmek sadaka hükmünde değerlendirilmektedir. Hastalara hizmet eden ve onların bakımına yardımcı olan kişiler bu davranışlarını samimî bir şekilde Allah rızası için yaparlarsa dünya ve ahirette büyük mükafat elde edeceklerdir. Hastaları ziyaret ederken dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da ziyaretin belirli hassasiyetler gözetilerek yapılmasıdır. Hastaya moral vermeyen ve ziyaret adabına dikkat edilmeyen bir hasta ziyaretinin, hastaya faydadan çok zararı dokunabilir.⁶³

2.2. Hz. Peygamber'in Hastalıklara Bakışı

Hz. Peygamber'den hastalıklar ile ilgili rivayet edilen hadislere baktığımızda O'nun (sav) hastalıklara bakışının musibet, kefarete ve ecir kavramları çerçevesinde şekillendiğini söyleyebiliriz.⁶⁴ Musibet, “insanın genellikle kendi iradesi dışında ve beklemediği şekilde karşılaştığı durum” demektir. Musibet kavramı genel olarak, hastalık, yangın, kıtlık, deprem gibi doğal afetler, bir yakının kaybı gibi insana ağır gelen ve üzüntü veren durumlar için kullanılmaktadır.⁶⁵ Hz. Peygamber (sav) hastalıkları ilk olarak musibet olarak görmüş ve gelen her musibetin Allah'tan geldiğinin bilincinde olunmasının istemiştir. O (sav): “Allah'ın indirdiği hiçbir hastalık yoktur ki beraberinde devasını da indirmemiş olsun.”⁶⁶ buyurarak hem hastalığın hem de hastalığın şifasının Allah'tan olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) bu bakış açısıyla musibetin Allah'ın takdiri olduğunu ifade etmesi hastalığa yakalananlar açısından bir sekinete ve kabullenmeye yol açmakta ve Allah'a tam bir teslimiyeti ortaya çıkarmaktadır.⁶⁷

Hz. Peygamber'in hastalıklara bakışını yansıtan diğer bir kavram kefarettir. Kelime anlamı olarak “örtmek, gizlemek, inkâr etmek” anlamındaki “**küfr**” kökünden gelen **kefarete** hata ve günahları örten, telâfi eden, affına vesile olan, sadaka, oruç,

⁶³ Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, 64-65.

⁶⁴ M. Talha Kılıç, “Makdisî'nin Kitâbu'l-Emrâz'ı Özelinde Hz. Peygamber'in Hastalıklara Bakışı”, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 8 (2020), 115.

⁶⁵ Mustafa Çağrı, “Musibet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 09 Aralık 2023).

⁶⁶ Buhârî, “Tıb”, 1.

⁶⁷ Kılıç, “Makdisî'nin Kitâbu'l-Emrâz'ı Özelinde Hz. Peygamber'in Hastalıklara Bakışı”, 115.

kurban gibi davranışları ifade eder. Kefâret kelimesinin Arapça'ya “günahları telâfi etme, ortadan kaldırma” anlamına gelen İbrânîce “**kappârâ**” ve onun kökü olan “**kipper**”den geçtiği ileri sürülmektedir.⁶⁸ Hz. Peygamber (sav) hastalıklara kefarete kavramı bağlamında bakmış, musibet olarak görülen hastalığın gerekleri yerine getirildiğinde hasta olan kişinin günahlarının örtülmesine diğer bir ifade ile günahlara kefarete olmasına vesile olacağı üzerinde durmuştur.⁶⁹ Hz. Peygamber (sav): “Mü'min'e isabet eden hiçbir meşakkat, keder, hastalık hatta önem verdiği hiçbir üzüntüsü yoktur ki Allah onu günahlarına kefarete etmesin”⁷⁰ buyurarak insanı rahatsız eden tüm üzüntülerin ve hastalıkların günahlara kefarete olacağını ifade etmiştir. Nitekim diğer bir hadiste Hz. Peygamber “Bir diken bile olsa mü'min'e isabet eden hiçbir hastalık yahut acı yoktur ki onun günahlarına kefarete olmasın.”⁷¹ buyurarak küçük veya büyük her çeşit hastalık ve sıkıntının günahlara kefarete olacağına vurgu yapmıştır.

Hastalıklarla ilgili bir üçüncü bakış açısı ecir kavramı etrafında şekillenmektedir. Ecir hadislerde farklı anlamlarda kullanılsa da konumuz açısından ecir “imana ve salih amellere karşılık âhirette verilecek olan sevap”⁷² olarak tanımlanabilir. Hz. Peygamber (sav) hastalıkların sadece kişinin günahlarını örtmekle kalmayacağını (kefarete), yaşadığı sıkıntı ve hastalığa karşılık onun için bir ecir de olacağını ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in hastalıklarla ilgili bu bakış açısı hastalıkla mücadele edenler için sabrı ve umudu artırıcı bir etki ortaya çıkarmaktadır. Yaşanan sıkıntı ve başa gelen hastalığa sabredilmesi karşılığında çok büyük ecirlerin olduğunu ifade etmesi açısından şu hadisi şerif güzel bir örnek oluşturmaktadır; “Yüce Allah kullarından bir kulunu iki sevdiğiyle (gözleriyle) imtihan eder de o kul ona sabrederse gözlerinin karşılığında ona cennet verilir.”⁷³ Hadisten de anlaşılacağı üzere bireyin hastalığı sonunda ecir alması, hastalığa sabretmesine bağlıdır.

2.3. Manevi Destek Kapsamında Hz. Peygamberin Hastalara Yaklaşımı

Hz. Peygamber'in sünnetinde manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına örnek olacak birçok duruma rastlamak mümkündür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Yüce

⁶⁸ Mehmet Katar, “Kefâret”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Aralık 2023).

⁶⁹ Kılıç, “Makdisi'nin Kitâbu'l-Emrâz'ı Özelinde Hz. Peygamber'in Hastalıklara Bakışı”, 117.

⁷⁰ Tirmizî, “Cenâiz”, 1.

⁷¹ el-Buhârî, “Merda”, 1.

⁷² Muhittin Bağçeci, “Ecir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Aralık 2023).

⁷³ Buhârî, “Merda”, 7.

Allah'ın kullarıyla daima iletişim içerisinde olduğu bildirilmektedir. Hz. Peygamber de sahabeyi sadece dini konularda bilgilendirmekle kalmamış onlarla hemhâl olmuştur. Toplumun her kesimiyle yakından ilgilenen Hz. Peygamberin hayatında, yetimler, yoksullar, hastalar gibi gruplara verilebilecek manevi destek yöntemlerinin örnek uygulamalarını görmek mümkündür.⁷⁴

Hz. Peygamber (sav) insana değer vermiş, bakıma ve ilgiye muhtaçların manevi gereksinimlerinin giderilmesinde bize rehberlik etmiştir. Toplumda bakıma muhtaç gruplar arasında görülen hastalar, özellikle ilgilenilmesi ve ihtimam gösterilmesi gereken bir kesimdir. Hasta ve hastalık ile ilgili hadislerden görüleceği gibi Hz. Peygamber (sav) hastalığı musibet, kefarete ve ecir çerçevesinde ele almış ve imtihan vesilesi olarak görmüştür. Hz. Peygamber, insanlara insan oldukları için değer vermiş, Müslüman olsun veya olmasın bütün hastaların ziyaret edilebileceğini, hasta ziyaretlerinin hastaları manevi olarak rahatlatacağını ve olumlu bir etki bırakacağını bildirmiştir.⁷⁵

Hz. Peygamber (sav) hastalara tıbbî tedavinin yanı sıra manevi destek de vermiş, hastaların morallerini en yüksek seviyede tutmak için çaba göstermiştir. Çünkü hastanın kısa zamanda şifa bulabilmesi için maddi ilaç ve manevi desteğin dengeli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Hasta ziyaretinde herhangi bir ayırım gözetmeksizin bütün hastaları ziyaret eden Hz. Peygamber, dualar etmiş ve hastalara moral vermiştir. Hastalığın başlangıcından itibaren hasta şifa bulana kadar onunla ilgilenmiş, özellikle hastaların ölüm korkularını yatıştırmış, hastalıkların geçici ve gerek maddi, gerekse manevi anlamda arınmaya vesile olduğunu vurgulamıştır.⁷⁶

Hz. Peygamberin hasta ziyaretlerinde kullandığı ifadeler ve davranışlar günümüz manevi destek uygulamalarının da özünde yer alan kuralları içermektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hasta ziyaretlerinde dikkat ettiği hususları aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür.

⁷⁴ Düzgüner - Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Klavuzu*, 67.

⁷⁵ Agitoğlu, "Hz. Peygamber'in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud'un Sünen 'inde Geçen Hastalar İle İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-", 66.

⁷⁶ Garip Aydın, "Manevi Destek Bağlamında Hz. Peygamber'in Hastalara Yaklaşımı", *Düşünce Platformu* 31 (2016), 269.

2.3.1. Hastaları Teselli Ederek Moral Vermesi

Hasta ziyaretinde hastayı rahatlatarak, yaşama ümidini artıracak moral verici güzel sözler söylenmeli ve hastaya moral verilmelidir. Hastaya canını sıkacak konulardan bahsetmekten ve onu üzecek haberler vermekten uzak durulmalıdır. Hastada ümitsizliğe yol açacak konulardan değil, ümit aşılayan, moral verici konu, olay ve hikâyelerden bahsedilmelidir. Ziyaret esnasında yerine göre şayet müsait bir ortam var ise hasta ile şakalaşmalıdır.⁷⁷

Hiz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerde hasta ziyareti sırasında nelerin konuşulacağı hususunda tavsiyelerde bulunulmuştur. Örneğin bir rivayette, "Hastanın yanına girdiğiniz zaman ömrünün uzunluğu hususunda onu umutlandırıp kederini dağıtınız. Çünkü bu umut hiçbir şeyi geri çevirmez. Ve hastanın gönlünü hoş eder."⁷⁸ buyrulmaktadır. Bir diğer rivayette ise Hiz. Peygamber şöyle buyurmaktadır "Ziyaret için bir hastanın yanına girdiğinizde iyileşeceğini söyleyerek moralini yükseltin, gerçi bu söz hiçbir şeyi önlemez fakat hastanın gönlünü hoş eder."⁷⁹ Bu hadisler, hasta ziyareti sırasında hastanın gönlünü alacak sözlerin söylenmesini ziyaret adabı olarak bize göstermektedir. Dolayısıyla ziyaret sırasında hasta iyileşeceğine dair umutlandırılmalı, onlara karşı hoş sözler söylenmeli ve güler yüzlü olmalı, tavır ve davranışlarla onlara destek olunduğu gösterilmelidir. Hastalara ziyaret sırasında iyileşeceği, bir önceki ziyarete göre daha iyi görüldüğü, daha iyi olacağı, endişelenecek bir durumun olmadığı, bu hastalık vesilesiyle günahlarının bağışlanacağı gibi hastanın hoşuna gidebilecek sözler söylenmelidir.⁸⁰ Hastanın hoşuna gidecek bu sözler, psikolojik sağlığının düzelmesine yardımcı olacaktır.

Hiz. Peygamber hasta ziyareti yaparken hastalara güzel ve olumlu sözler söylemiş ve onların rahatlamasını sağlamıştır. Rivayetlere bakıldığında hasta ve hastalıklarla ilgili olanların tümünde Hiz. Peygamber'in hastalara moral verdiği görülmektedir. Hiz. Peygamber çevresinde birinin hasta olduğundan haberdar olunca onu ziyaret etmeye çalışır ve ilk etapta hastanın kaygılarını gidererek, önemli bir şey yok derdi. Sonrasında bu durumun hasta için, maddi ve manevi temizlenme vesilesi

⁷⁷ Gülsen Eren, *Hadislerde Hastalık ve Tedavi Yolları* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 49.

⁷⁸ İbn Mâce, "Cenâiz", 1.

⁷⁹ Buhârî, "Tıb", 29.

⁸⁰ Eren, *Hadislerde Hastalık ve Tedavi Yolları*, 49-50.

olduğunu söylerdi. Hz. Peygamber hasta ziyareti yapan kimseleri olumlu şeyler düşünme ve hayır konuşma konusunda uyarmış ve meleklerin, onların konuşmalarına “Âmin!” diyeceklerini bildirmiştir.

“Hasta veya ölünün başında bulunduğunuz zaman güzel sözler söyleyiniz. Zîrâ melekler sizin duâlarınıza âmîn derler.”⁸¹ Dolayısıyla hastanın yanında ümitvâr olunmalı ve Hz. Peygamber’in bu tavsiyesine uyulmalıdır. İnsanları her zaman güzel sözler konuşmaya ve her işi hayra yormaya teşvik eden Hz. Peygamber, olumsuz konuşmaktan, ümitsizliğe düşmekten, kötü zanlar içinde olmaktan uzak durma konusunda da onları uyarmıştır.⁸²

Manevi destek kapsamında hasta olan kişilere ziyarette bulunulmalı, hatırları sorulmalı, kendilerine söz ve davranışlarla, sevgi gösterilmeli, onların eli tutulmalı, sabır ve şefkatle sorunları ve şikâyetleri dinlenmeli, bakıma muhtaç kişinin içinde bulunduğu durumu kabullenip benimsemesi için, hastalığının Allah katında karşılığının olacağı kendisine söylenerek hastaya moral verilmelidir.⁸³

Hastaların zihnindeki olumsuz düşünceler söylenen güzel sözlerle dağıtılarak, onların kötüye yorduğu şeyler hayra yorularak, hastalara manevi destek verilmelidir. Hem bedensel hem psikolojik açıdan zor zamanlar geçiren hastalar, bu zorluk ve zihinlerindeki olumsuz düşünceler sebebiyle kötü rüyalar da görebilmektedir. Bu rüyalar da iyiye yorularak hasta ümitsizlik duygusundan kurtarılmaya çalışılmalıdır.⁸⁴

“Ashâb-ı kirâmdan Zeyd ibni Erkam şöyle dedi: Gözüm ağrımıştı. Nebiyy-i Muhterem Efendimiz beni ziyârete geldi ve: “Ey Zeyd! Gözünü tamamen kaybet sen ne yapardın?” diye sordu. Ben de: “Sabreder, mükâfatını Allah’tan beklerdim.” dedim. Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu: “Gözünü kaybetseydin, sonra sabredip mükâfatını Allah’tan bekleseydin, bunun karşılığı cennet olurdu.”⁸⁵ Bu hadisten de görüleceği gibi hastaları teselli için Hz. Peygamber’in kullandığı bir diğer metot da yaşanan sıkıntıdan daha büyük belaları hastalara hatırlatarak, onun moralini belirli bir seviyede tutmasını sağlamasıdır.

⁸¹ Müslim, “Cenâiz”, 6; Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 15.

⁸² Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, 72-75.

⁸³ Agitoğlu, “Hz. Peygamber’in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud’un Sünen’inde Geçen Hastalar İle İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-”, 65.

⁸⁴ Aydın, *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*, 76.

⁸⁵ Buhâri, *el-Edebu’l-Mufred*, 188.

2.3.2. Hz. Peygamber'in Hastaları Dinleyerek Onların Psikolojik Olarak Rahatlamasını Sağlaması

Hastanın iç dünyasında ne yaşadığını anlamının ilk adımı onu dinlemektir. Bazı hastalar problemlerinin çözülmesinden çok dinlenilmek ve anlaşılmak ihtiyacı hissederler. Hastayı dinlemek bazen sorununa çözüm bulmaya çalışmaktan daha anlamlı hale gelebilir. Hastayı dinleyerek onu anladığını hissettirmek ve ihtiyacına göre onu yönlendirecek tavsiyelerde bulunmak manevi destek sağlamak açısından oldukça önemlidir.⁸⁶

Hendek savaşında yaralanan Sa'd b. Muaz'ı rahat ziyaret edebilmek için Hz. Peygamber mescidin yanında bir çadır yaptırmış ve onu sıklıkla ziyaret etmiştir. Akşam Sa'd'ı ziyaret ettiğinde ona nasıl akşamladığını, sabah yanına uğradığında nasıl sabahladığını sormuş ve Sa'd da Hz. Peygambere durumu hakkında bilgi vermiştir.⁸⁷ Bu olaydan, Hz. Peygamber'in adeta bir hasta bakıcı gibi yaralanan Sa'd ile ilgilendiği ve bir sıkıntısının olup olmadığını öğrenmek istediği görülmektedir. Hastanın ihtiyacının olup olmadığı sorularak onunla ilgilenilmesi, onun psikolojik olarak rahatlaması ve sağlığa kavuşması açısından önemli bir manevi destek uygulamasıdır.

Günlerce hastane odasında yatmaktan sıkılan hastalara dertlerini ve sıkıntılarını anlatabilecekleri bir ortam oluşturmak, onları dinlemek oldukça önemlidir. Hasta ziyaretine giden kişi sabırla onu dinlemelidir. Hasta ziyareti sırasında hasta konuşmak ihtiyacı hissediyorsa onu dinlemek oldukça önemli bir manevi destek uygulaması olacaktır. Hastanın şikâyetleri sabırlı bir şekilde dinlenmeli, derdi ile dertlenildiği kendisine hissettirilmelidir. Benzer durumda olup şifa bulan hastalar örnek verilerek, tedavi için gayret ve sabır gösterilmesi gerektiğine hasta inandırılmalıdır.⁸⁸

2.3.3. Hastaların Psikolojik Durumlarına Göre Onlara Yaklaşması

Manevi destek kapsamında manevi desteği verenlerin hastalara karşı sergileyeceği bir diğer tutum "kabul"dür. Danışman, danışanın hissettiği duyguları onaylamasa da onu yargılamadan kabul etmelidir. Danışan merkezli terapide danışanın, olumsuz mahiyette sorunlarına gösterilecek saygı ve onay danışanın dünyasını değiştirmenin ana aracıdır. Bu durum "koşulsuz olumlu kabul" olarak adlandırılır.

⁸⁶ Aydın, "Manevi Destek Bağlamında Hz. Peygamber'in Hastalara Yaklaşımı", 254.

⁸⁷ Buhâri, *el-Edebu'l-Mufred*, 385.

⁸⁸ Eren, *Hadislerde Hastalık ve Tedavi Yolları*, 53.

Danışan bu süreçte en yakınındaki kişilerden ailesinden ve dostlarından göremediği onaylanma ihtiyacını giderir.⁸⁹ Kabul, hasta ile ilişki özelinde açıklamak gerekirse hastaya değer vermek, koşulsuz olarak onu kabul etmek, duygu ve düşüncelerine saygı duymaktır. İnsanlara sıcak bir biçimde yaklaşıldığında, onlara ilgi gösterildiğinde ve saygılı davranıldığında kendi hislerini açıklamaları daha kolay olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in manevi destek kapsamında bu yaklaşımı uyguladığını da görmekteyiz. İbn Abbas'dan gelen bir rivayet şöyledir: "Allah Resulu (sav), hasta bir bedeviyi ziyaret ettiğinde ona, "Hastalığın geçicidir, bu günahlarına kefarete olur inşaallah!" buyurmuş, ancak bedevi şu karşılığı vermiştir: "Sen bu hastalık geçici diyorsun ama bu hastalık hiç de geçici değildir." Bunun üzerine Hz. Peygamber; "peki öyle olsun" buyurmuştur."⁹⁰ Bu durum hastayı koşulsuz kabule güzel bir örnek olarak değerlendirilebilir. Koşulsuz kabul manevi danışmanlık süreci kapsamında kullanılan tutumlardan biridir. Yaratılanın yaratandan ötürü sevmek, koşulsuz kabulün ne demek olduğunu anlatan en güzel ilkelerden biridir ve manevi danışmanlıkta temel alınmalıdır.⁹¹

2.3.4. Hastalara Sabrı Tavsiye Etmesi

Dünyanın bir imtihan yeri olduğunun kabul edilmesi, insanın yaşamında karşılaştığı sıkıntılara ve sevinçlere anlam vermesine yardımcı olacaktır. Dolayısı ile genel olarak bu anlayışa sahip olman kişi hayatın her aşamasının, yaşanan sıkıntı ve mutlulukların kendisi için hayırlı olduğunu kabul eder. Şüphesiz hastalık durumu için de bu bakış açısına sahip olmak, süreci rahat atlatmak açısından önemlidir. Hastalık ile karşılaşan kişiye, bu duruma sabredilmesinin bir ecrinin olacağı hatırlatılmalıdır. Hz. Peygamber'den nakledilen şu rivayet bu durumu açıklamaktadır: "Mümin kişinin işine/durumuna şaşılır. Her hali onun için hayırlıdır. Bu durum sadece müminlere hastır. Başına onu sevindirecek bir hal geldiğinde şükreder, bu onun için hayırlı olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ona sabreder, bu da onun için hayırlı olur."⁹² Olağanüstü durumlar, örneğin bir hastalıkla karşı karşıya kalma sabredilmesi gereken durumlardan biridir. Dolayısı ile bir hastalık ile karşı karşıya kalan kişiye sabır telkin etmek en güzel teselli kaynağı olacaktır. Sıkıntılara sabretmenin uhrevî bir mükâfatının olacağı umudu,

⁸⁹ Yusuf Koç, "Danışan Merkezli Manevi Danışmanlık Örneği Olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in Uygulamaları", *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 2 (2020), 172-173.

⁹⁰ Buhârî, "Merda", 10.

⁹¹ Koç, "Danışan Merkezli Manevi Danışmanlık Örneği Olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in Uygulamaları", 173-174.

⁹² Müslim, "Zühd", 64.

hastanın acılarının hafiflemesine vesile olacaktır.⁹³ Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: “Yüce Allah kullarından bir kulunu iki sevdiğiyle (gözleriyle) imtihan ederde o kul ona sabrederse gözlerinin karşılığında ona cennet verilir.”⁹⁴ Hadisten de anlaşılacağı üzere bireyin hastalığı sonunda ecir alması, hastalığa sabretmesine bağlıdır. Kişinin başına gelen sıkıntılara sabretmesi, bu sıkıntılar ile karşılaşmasının bir hikmetinin olduğu, sıkıntılara sabrettiği takdirde bunun mükafatının olacağının hatırlatılması gerekmektedir.⁹⁵

2.3.5. Hastalara Empati ile Yaklaşması

Empati, muhatabın dikkatli bir şekilde dinlenmesi, hislerinin anlaşılmasına çalışılması, muhatabın yaşadığı duyguların da yaşanmasını ifade eder. Hastalara empati ile yaklaşmak için tek yol konuşmak değildir. Örneğin bakıma muhtaç, ölmek üzere olan hastalar ile konuşmak ve sözlü iletişim kurmak mümkün olmayabilir. Bu süreçte manevi danışman uygun zamanda ve uygun davranışlarla empati göstermelidir. Örneğin el ve yüzün doğru kullanılması sözlü iletişim kadar iyi bir etki yapabilmektedir. Hastanın elinin tutulması, gözlerinin içine bakılarak anlaşıldığının hissettirilmesi, ona dokunarak kendisini anladığının ve yanında olduğunun hastaya hissettirilmesi bu süreçte oldukça önemlidir.⁹⁶ Aişe bt. Sa’d, babası hastalandığında Hz. Peygamber’in onu ziyaret ettiğini ve bu ziyaret sırasında elini babasının alnına koyup; sonra da yüzünü ve karnını meshederek; “Allah’ım, Sa’d’a şifa ver ve ona hicretini tamamlat” diye dua ettiğini nakleder.⁹⁷ Buna göre, hastaya dua ederken bir taraftan da onunla duygusal olarak iletişim kurmak ve ona dokunmak hasta ile empati kurmak anlamında oldukça önemlidir.⁹⁸ Çünkü hastanın elini tutmak veya eli hastanın alnına koymak, hastayla

⁹³ Abdulvasıf Eraslan, “Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık Hizmeti Olarak Hz. Peygamber’in Uhrevi Müjdeleri”, ed. Bayram Demirtaş vd. (Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Disiplinlerarası Araştırmalar, Kütahya, 2021), 36.

⁹⁴ Buhârî, “Merda”, 7.

⁹⁵ Yaşar Kandemir, “Müminin Her Hâli Hayır Sebebidir”, *Hz. Muhammed (sav) - Son Peygamber* (Erişim 02 Aralık 2023).

<https://sonpeygamber.info/muminin-her-hali-hayra-sebep>

⁹⁶ Koç, “Danışan Merkezli Manevi Danışmanlık Örneği Olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in Uygulamaları”, 171-172.

⁹⁷ Buhârî, “Merda”, 13.

⁹⁸ Başar, “Kur’an ve Buhari’nin Kitabı’l-Merda Rivayetleri Çerçevesinde Hastalara Manevi Yaklaşım”, 144.

iletişime yardımcı olacak ve ona insanların yanında olduğu ve acısını hissettiği mesajını verecektir.⁹⁹

Empati konusunda ashabını da uyaran Hz. Peygamber onlardan empatik davranmalarını istemektedir. Örneğin bir hadiste “Sizden kim halka namaz kıldırırsa namazı kısa tutsun. Zira cemaatte zayıf, sakat, hasta ve ihtiyaç sahibi kimseler bulunabilir. Tek başına kıldığında dilediği kadar uzatsın.”¹⁰⁰ buyurmaktadır. Bu hadiste de görüleceği gibi Hz. Peygamber hayatın her aşamasında, ibadet ederken dahi hasta ve sıkıntılı kişilerle empati kurulmasını istemiştir.

2.3.6. Hastalara Dua Etmesi ve Onları Dua ve Tevekküle Yönlendirmesi

Hz. Peygamber ziyarete gittiği hastalar için dua eder ve Allah'tan onlara şifa vermesini dilerdi. Sahabeden birinin hastalandığını duyduğunda mutlaka onu ziyaret eder ve iyileşmesi için dua ederdi. Nitekim Sa'd b. Ebi Vakkas hastalandığında Hz. Peygamber onu ziyaret etmiş ve “Ey Allah'ım Sa'd'a şifa ver ve onun hicretini tamamla”¹⁰¹ diye dua etmiştir. Buna göre hasta ziyaretinde hastaya dua etmelidir. Böyle bir yaklaşım hastanın manevi olarak rahatlamasına katkı sağlayacaktır. Hastanın yanından ayrılırken de onu unutmayıp dua edeceğini söylemek hastaya moral verir.¹⁰² Bu süreç hastaya manevi destek olmak açısından oldukça önemlidir.

Hz. Peygamber (sav), şifa için tedavi olmayı ve Allah'a dua edilmesini emretmiş ve kendi uygulamaları ile de bu konuda örnek olmuştur.¹⁰³ O (sav) “Ey Allah'ın kulları! Tedavi olun, çünkü Allah, yarattığı her hastalık için mutlaka bir şifa yaratmıştır. Ancak bir dert müstesna; o da ihtiyarlıktır.”¹⁰⁴ buyurarak tedavi olmanın önemine ve hastalığa yakalanan kişinin ümitsizliğe düşmemesine, bütün dertlerin bir çaresinin de olduğuna vurgu yapmıştır. Hz. Peygamber (sav): “Sığınanlar Felak ve Nas gibisiyle sığınmamışlardır.” buyurarak, Kur'an'ın hastalıklara şifa olan yönüne işaret etmiştir.¹⁰⁵

⁹⁹ Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Uygulamalarında Amaç Belirleme”, 15.

¹⁰⁰ Buhârî, “Ezan”, 62.

¹⁰¹ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 11.

¹⁰² Eren, *Hadislerde Hastalık ve Tedavi Yolları*, 50-51.

¹⁰³ Başar, “Kur'an ve Buhari'nin Kitabı'l-Merda Rivayetleri Çerçevesinde Hastalara Manevi Yaklaşım”, 142.

¹⁰⁴ Tirmizî, “Tıb”, 2; Ebû Dâvûd, “Tıb”, 1; İbn Mâce, “Tıb”, 1.

¹⁰⁵ Başar, “Kur'an ve Buhari'nin Kitabı'l-Merda Rivayetleri Çerçevesinde Hastalara Manevi Yaklaşım”, 142.

Kur'an'da; "Kullarım, beni senden sorarlarsa, bilsinler ki, gerçekten ben onlara çok yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm."¹⁰⁶ veya "Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, size icabet edeyim."¹⁰⁷ buyurulmaktadır. Yüce Allah kuluna yakın olduğunu, dua ederse duasını işiteceğini ve cevap vereceğini buyurmaktadır. Tedavi olmanın yanında dua ederek Allah'tan şifa dilemek de bu çerçevede oldukça önemlidir. Dua, hastaya huzur vererek onun şüphelerini ve korkusunu giderir. İnsan kabul edileceğine inanarak gönülden dua ederse, bu durum onun ruhsal olarak güçlü olmasına yol açar.¹⁰⁸ Manevi destek kapsamında duanın kullanılması, hastanın ruhsal olarak bunalımdan kurtulmasına ve içinde bulunduğu durumu daha rahat atlatmasına vesile olacaktır.¹⁰⁹

İnanan insanlar, hastalıkların Allah'tan gelen bir imtihanı olduğunu düşünür ve Allah'a dua ederek şifa arayıp, tıbbi tedaviye yönelirler. Bireylerin sıkıntı zamanlarında veya hastalık durumlarında duaya yönelme sıklıkları artmaktadır. Bu durum, insanın fiziksel ve ruhsal açıdan sıkıntıda olduğu zamanlarda daha fazla Allah'a yöneleceğine dair yaklaşımlarla uyumludur.¹¹⁰ Allah'ın duayı kabul edeceği ümidi, hastanın üzüntü ve sıkıntısını hafifletir. Dayanma gücünü ve sabrını artırarak onu rahatlatır.¹¹¹

Hz. Peygamber'in dua ile hastalıklardan şifa bulduğuna ve bunu tavsiye ettiğine dair bazı hadisler şöyledir: Hz. Âişe (r.a.): "Rasûlullah hastalandığında kendi üzerine muavvizât sûrelerini (İhlâs, Felak, Nâs Sûreleri) okurdu. Hastalığı şiddetlendiği zaman ona ben okur ve elinin bereketini ümit ederek kendi eliyle kendisini mesh ederdim."¹¹² demiştir.

Osman bin Ebi'l-Âs, vücudunda bir ağrı hissettiğini söyleyince Allah Resulü (sav) ona: "Kendi elini vücudunda ıstırap duyduğun yerin üzerine koyarak üç defa 'bismillâh' de, yedi defa: 'Eûzü billâhi ve kudretihî min şerri mâ ecidü ve ühâziru' (Hissetmekte olduğum ve sakınıp sığınmağa çalıştığım şeyin şerrinden Allah'a ve O'nun

¹⁰⁶ el-Bakara, 2/186

¹⁰⁷ el-Mümin, 40/60

¹⁰⁸ Başar, "Kur'an ve Buhari'nin Kitabı'l-Merda Rivayetleri Çerçevesinde Hastalara Manevi Yaklaşım", 142.

¹⁰⁹ Agitoğlu, "Hz. Peygamber'in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud'un Sünen'inde Geçen Hastalar ile İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-", 62-63.

¹¹⁰ Halil Apaydın vd., "Hastalık Sürecinde Bireylerin Dinî Eğilimlerine Psikolojik Bir Yaklaşım", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2014), 47-48.

¹¹¹ Eren, *Hadislerde Hastalık ve Tedavi Yolları*, 120.

¹¹² Müslim, "Selam", 51.

kudretine sığınıyorum) de" buyurmuştur. Osman bin Ebi'l-Âs Hz. Peygamber'in tavsiyesini uyguladığını ve Yüce Allah'ın ağrısını giderdiğini, o günden sonra ailesine ve başkalarına hep bunu tavsiye ettiğini söylemiştir.¹¹³

2.3.7. Hastalığın Günahlara Kefaret Olduğunu Hatırlatması

Hadislerde hastalıklar bir imtihan aracı ve işlenen günahlara kefarete olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Hz. Peygamber (sav): "Müslümana fenalık, hastalık, keder, hüzn, eziyet ve iç sıkıntısından tutun da bir diken batmasına kadar uğradığı her musibete karşılık Allah, onun suçlarını ve günahlarını örter."¹¹⁴ buyurmaktadır.¹¹⁵

Hiz. Peygamber hasta olan Ümmü'l-Alâ'yı ziyaret etmiş ve "Ey Ümmül-Alâ sana müjde olsun. Çünkü ateşin altın ve gümüşün paslarını giderdiği gibi bir Müslümanın hastalığı da onun günahlarını siler." buyurmuştur.¹¹⁶

Ebû Mûsa, "Ben Peygamber'i (sav) defalarca şöyle buyururken işittim" demiştir: "Bir kul sâlih amel işlemeye devam ederken, hastalık veya yolculuk kendisini sâlih amelden alıkoyarsa sıhhatli ve mukîm iken işlemiş olduğu sâlih amelin aynısı kendisine yazılır."¹¹⁷

Hiz. Peygamber, ümmetinin bela, musibet ve hastalıklara karşı isyan etmeden, sabır ile hareket etmelerini tavsiye etmiştir. Musibet ve hastalıklara sabretmenin işlenen günahlara kefarete olacağı, ahirette mükâfata vesile olacağı hadislerde sıkça vurgulanmıştır. Yüce Allah kullarına karşı çok merhametlidir ve onların bu dünyada hastalık ve musibetlerle karşılaşması günahlarından arınmasına vesile olacaktır.¹¹⁸

Müminin yaşadığı çeşitli sıkıntılar, musibetler ve hastalıklar günahların affına, bunlara sabır gösterip şükretmesi de dünya ve ahiretini kazanmasına vesile olacaktır. Karşılaşılan musibetlere ve hastalıklara karşı dayanma gücü elde etmesi, mümin kişinin maneviyatına olumlu katkı sağlayacaktır. Özellikle hastaların sabır göstermesi için,

¹¹³ Buhari, "Tıb", 38; Müslim, "Selam", 54; Ebu Davud, "Tıb", 19; İbn Mace, "Tıb", 36.

¹¹⁴ Müslim, "Birr", 52.

¹¹⁵ Başar, "Kur'an ve Buhari'nin Kitabı'l-Merda Rivayetleri Çerçevesinde Hastalara Manevi Yaklaşım", 139.

¹¹⁶ Ebû Dâvûd, "Cenaiz", 3.

¹¹⁷ Ebû Dâvûd, "Cenaiz", 2.

¹¹⁸ Agitoğlu, "Hz. Peygamber'in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud'un Sünen 'inde Geçen Hastalar İle İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-", 51.

yakınları gerekli telkinleri yapmalı ve çaba göstermelidir. Bu tür davranışlar, manevi destek faaliyeti olarak hastaya fayda sağlayacaktır.¹¹⁹

Hiz. Peygamber yaşanan olaylara ve insanların başına gelenlere “hikmet” nazarıyla bakmış ve ümmetinin de bu şekilde bakmasını tavsiye etmiştir. Hiz. Peygamber’den aktarılan pek çok rivayette musibet ve sıkıntıların ahiretteki sonuçları bakımından ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda Hiz. Peygamber, iman eden kişinin musibetler karşısındaki tavrını: “Mü’min kişinin misali, bir sap üzerinde biten taze ekine benzer. Rüzgâr ona hangi taraftan gelirse onu eğer, yaprağı diğer tarafa meyleder (fakat yıkılmaz). Rüzgâr sakinleştğinde yine doğrulur. İşte müminin durumu da bu şekildedir. Belâ sebebiyle eğilir (fakat yıkılmaz). Haktan yüz çeviren kâfir ise sert, dümdüz duran çam ve selvi gibidir. Nihâyet Allah onu dilediği zaman (bir seferde) kırar devirir.”¹²⁰ olarak ifade etmiştir¹²¹

Birçok hadiste Allah’tan gelen sıkıntıların bir imtihan kabul edilerek sabretmenin, teslimiyet ve metanetle karşılamının önemine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda bazı hadislerde “istircâ” kavramı da geçmektedir. “İstircâ musibete uğrayan müminin Bakara suresinin 156. âyetinde geçen, “Şüphesiz biz Allah’a aidiz ve muhakkak ki O’na döneceğiz” meâlindeki kısmı okuyup bu inancına uygun bir teslimiyet hali ortaya koymasını ifade eder.” Tefsirlerde istircâ âyetinin yorumu yapılırken geçen hadislerde Hiz. Peygamber’in, musibete uğrayan bir Müslümanın, bu sıkıntı karşısında isyan etmeden, istircâ cümlesini okuyarak, başına gelenin Allah’tan olduğuna rıza göstermesi, bu musibet vesilesiyle Allah’tan karşılık dileyip, üzerinden bu sıkıntıyı kaldırması ve sıkıntı yerine hayırlar bahşetmesi için duada bulunması halinde mutlaka duasının kabul olacağı, Allah’ın o kişiyi başına gelen musibete nazaran daha hayırlı olanaklara kavuşturacağı bildirilmektedir.¹²² Bazı rivayetlerde insanın ayağına batan dikenin dahi musibet sayıldığı, nitekim Hiz. Peygamber’in elinde bulunan kandilin sönməsi üzerine istircâ âyetini okuduğu, sonrasında bu küçük olayın dahi bir musibet olduğunu, küçük büyük fark etmeksizin her türlü musibetin günahlara kefare

¹¹⁹ Agitoğlu, “Hiz. Peygamber’in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud’un Sünen’inde Geçen Hastalar ile İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-”, 52.

¹²⁰ Buhârî, “Tevhid”, 31.

¹²¹ Eraslan, “Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık Hizmeti Olarak Hiz. Peygamber’in Uhrevi Müjdeleri”, 34.

¹²² Tirmizî, “Cenâiz”, 36.

olarak değerdendirileceğini belirttiğı¹²³ bildirilmektedir. İnsanlar zaman zaman Allah tarafından imtihan edilebilirler. Hastalıklar da bir imtihan vesilesi olduğı için hastalık durumunda da isticra yapabilmek, böyle durumlarda inançlı ve kararlı bir tavır sergileyebilmek, kişinin moralini yükseltecek ve manevi olarak iyi hissetmesine vesile olacaktır.¹²⁴

¹²³ Müslim, “Birr”, 45-52; Buhârî, “Merda”, 1-3.

¹²⁴ Hayati Hökelekli, “İstircâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 08 Aralık 2023).

SONUÇ

Manevi destek beklenmedik bir sorunla karşılaşan, sıkıntı yaşayan insanların manevi olarak rahatlamasını sağlamak amacıyla yapılan dini / manevi telkinlerin genel adıdır. Günümüzde öğrenci yurtlarından hastanelere kadar birçok kurumda Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla manevi destek hizmetleri yürütülmektedir. Çalışmamızda hastalara yönelik manevi destek hizmetleri genel hatlarıyla ele alınmış ve Hz. Peygamber'in hastalara yönelik uygulamaları incelenerek günümüz manevi destek hizmetleri açısından konu değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in hastalara özel bir önem verdiği, hasta ziyaretinin ne kadar önemli olduğunu ifade ettiği, hasta ziyaretini teşvik ettiği ve hastalara şefkat ve merhametle yaklaştığı görülmektedir.

Çeşitli nedenlerle üzüntü ve keder yaşayan kişilerin bu süreçte yaşanan olaya dini bir anlam vermelerine yardımcı olunması manevi desteğin önemli amaçlarından biridir. Nitekim Hz. Peygamber'in hastalıklara yaklaşımında da bu durumun örnekleri görülmektedir. Bu konuda rivayet edilen hadisler incelendiğinde Hz. Peygamber'in hastalıkların tıbbi tedavisine büyük önem verdiği, bunun yanında hastalıklara bakışının musibet, kefarete ve ecir çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Hz. Peygamber her musibetin Allah'tan geldiğinin bilincinde olunmasını istemiştir. Böylece hastanın bu bakış açısını kazanması, durumu daha çabuk kabullenmesi konusunda ona yardımcı olacaktır. Hz. Peygamber ayrıca hastalıklara kefarete kavramı çerçevesinde yaklaşmış ve hastalıkların insanların günahlarına kefarete olacağı yönünde ifadeler kullanmıştır. Benzer şekilde bu tür sıkıntılara sabredilmesi durumunda bir "ecir" de söz konusu olacaktır. Bu üç kavram Hz. Peygamber'in hastalıklara bakışını ve dolayısıyla insanların da nasıl bakması gerektiğini bize göstermektedir. Manevi destek kapsamında hastalara bu yönde telkinde bulunulması onların karşılaştıkları duruma sabretmelerini kolaylaştıracak, hastalık sürecinde sıklıkla karşılaşılan "neden benim başıma geldi?" sorusuna hastanın iç dünyasında tatmin edici bir cevap bulması sağlayacak ve böylece hasta hayat, kader, musibet gibi konularda ortaya çıkan sorulara cevap bulmuş ve rahatlamış olacaktır.

Şüphesiz hasta ziyareti sırasında dikkat edilmesi ve uyulması gereken kaideler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in hasta ziyareti sırasında hastaları teselli etme ve onlara moral verme konusunda özellikle hassas davrandığını görmekteyiz. Hastayı

rahatlatacak, hastanın yaşama ümidini artıracak, ona moral verecek güzel sözler söylemek hasta ziyaretinde özellikle dikkat edilmesi gereken bir husustur. Nitekim Hz. Peygamber hasta ziyaretinde hastanın gönlünün hoşnut edilmesi için çaba sarf edilmesini tavsiye etmiştir. Bu durum hastanın psikolojik sağlığı açısından oldukça önemlidir ve manevi destek kapsamında üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu bağlamda hastanın zihin dünyasındaki sıkıntılar güzel sözlerle dağıtılmalı, hasta ümitsizlik durumundan kurtarılmaya çalışılmalıdır.

Manevi destek kapsamında Hz. Peygamber'in hastalara yaklaşımı hususunda öne çıkan bir diğer husus hastaların psikolojik olarak rahatlamasını sağlamak amacıyla onların dertlerini dinlemesidir. Hastayı dinleyerek onu anladığınızı hissettirmek ve ihtiyaca göre ona tavsiyelerde bulunmak manevi destek açısından oldukça önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in hasta ziyareti sırasında sergilediği bir diğer tutum her hastanın kendi psikolojik durumuna göre ona yaklaşmasıdır. Hz. Peygamber bir hastayı ziyaretinde sabrı tavsiye ederken, başka bir hastayı ziyaretinde hastanın, hastalığının geçmeyeceği yönündeki endişesini dile getirmesi üzerine, onun sözlerini olduğu gibi kabul ederek onunla diyalog kurması buna örnek olarak verilebilir. Hz. Peygamber'in hasta ziyaretleri sırasında hastalarla diyalog kurarken öne plana çıkan önemli konulardan biri de hastalara sabrı tavsiye etmesidir. Hastanın durumuna sabretmesi, sabrı karşılığında mükafatının olacağını hatırlatılması yine manevi destek kapsamında Hz. Peygamber'in kullandığı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hasta ziyareti sırasında hastayla empati kurabilmek oldukça önemlidir. Bu durum hastaya yapılacak telkin, tavsiye ve önerilerin daha etkili olmasını sağlayacaktır. Hz. Peygamber'in hasta ziyareti sırasında hastaya dua ederken eliyle de dokunması empati kurma ve yalnız olmadığını hissettirme açısından oldukça önemlidir.

Hz. Peygamber'in hasta ziyareti sırasında manevi destek kapsamında en fazla müracaat ettiği uygulamalardan biri de hastalara dua etmesi ve onları dua ve tevekküle yönlendirmesidir. İnanan insanlar, hastalıkların Allah'tan gelen bir imtihanı olduğunu düşünür ve dua ederek şifa arayıp, tıbbi tedaviye yönelirler. Bireylerin sıkıntı zamanlarında veya hastalık durumlarında duaya yönelme sıklıkları artmaktadır. Yüce

Allah'ın duayı kabul edeceği ümidi, hastanın üzüntü ve sıkıntısını hafifletir, dayanma gücünü ve sabrını artırarak onu rahatlatır.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in hasta ve hastalıklara bakışı, hasta ziyaretinde ortaya koyduğu uygulamalar günümüz manevi destek hizmetlerine temel teşkil eden, yol gösterici uygulamalardır.

KAYNAKÇA

- Agitoğlu, Nurullah. “Hz. Peygamber’in İnsana Verdiği Değer: Hadislerde Manevi Bakım -Ebu Davud’un Sünen ’inde Geçen Hastalar İle İlgili Bazı Rivayetler Örneğinde-”. ed. Nurullah Agitoğlu - Mehmet Sait Uzundağ. *İlahiyat Alanında Araştırma Makaleleri*.
- Altaş, Nurullah. *Cami Dışı Din Eğitimi Ekinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Yeni Kavramsallaştırmalar: “Dini Danışmanlık” ve “Manevi Sosyal Hizmetler”*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. baskı., 2013.
- Altaş, Nurullah. *Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Altaş, Nurullah. “Hastanelerde Dini Danışmanlık Uygulamalarında Amaç Belirleme”. *Diyanet İlmî Dergi* 1 (2017), 11-42.
- Apaydın, Halil vd. “Hastalık Sürecinde Bireylerin Dinî Eğilimlerine Psikolojik Bir Yaklaşım”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2014), 5-51.
- Aydın, Garip. *Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015.
- Aydın, Garip. “Manevi Destek Bağlamında Hz. Peygamber’in Hastalara Yaklaşımı”. *Düşünce Platformu* 31 (2016), 249-274.
<https://doi.org/10.21646/bilimname.2016.9>
- Bağçeci, Muhittin. “Ecir”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Aralık 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ecir>
- Başar, Serpil. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti ihtiyacı”. ed. Mehmet Bulut. C. 1. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 763, 2007.
http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D182236/2008/2008_BASARS.pdf
- Başar, Serpil. “Kur’an ve Buhari’nin Kitabı’l-Merda Rivayetleri Çerçevesinde Hastalara Manevi Yaklaşım”. *Journal of Islamic Research* 25(3) (2014).
- Beki, Abdülhakim. *Manevi Destek Hizmetleri*, 2019.
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/manevidestekhiz.pdf
- Buhârî, Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. İsmâ’îl b. İbrâhîm el-. *el-Edebu’l-Mufred*. thk. Semîr b. Emîn ez-Züheyri. Riyad: y.y., 1419.
- Buhârî, Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. İsmâ’îl b. İbrâhîm el-. *Şaḥîḥu’l-Buḥârî*. thk. Muṣṭafa Dîb el-Buḡâ. 7 Cilt. Dimaşk: Dâru İbn Keşîr; Dâru’l-Yemâme, 5. Basım, 1414.
- Çağrııcı, Mustafa. “Musibet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Aralık 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/musibet>
- Çolak, Ali. “Hasta Ziyareti İle İlgili Hadisler Bağlamında Bir İnceleme”. *EKEV Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 161-176.
- Dağcı, Abdullah. “Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Bakımla İlgili Araştırmalar: Sistematik Bir Analizi”. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/13 (2018), 1-22.
- Düzgüner, Sevede - Ayten, Ali. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Klavuzu*. ed. Sevede Düzgüner - Ali Ayten. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş‘aş es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. thk. Şu‘ayb el-’Arna’ût. 7 Cilt. b.y.: Dâru’r-Risâleti’l-‘Âlemiyye, 2009.

- Eraslan, Abdulvasıf. “Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık Hizmeti Olarak Hz. Peygamber’in Uhrevi Müjdeleri”. ed. Bayram Demirtaş vd. 32-47. Kütahya, 2021.
- Erdem, Metin - Kesgin, Bedrettin. “Manevi Destek Uygulayıcılarının Manevi Destek Hizmetlerine İlişkin Görüşleri”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 7/15 (2017), 124-140.
- Eren, Gülsen. *Hadislerde Hastalık ve Tedavi Yolları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Gül, Muhammed Emin - Şentürk, Habil. “Türkiye’de Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış”. *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/2 (2021), 115-133.
- Hökelekli, Hayati. “İstircâ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 08 Aralık 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istirca>
- İbn Mâce, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Ğazvînî. *Sunenu İbn Mâce*. thk. Şu‘ayb el-’Arna’ût. 5 Cilt. b.y.: Dâru’-r-Risâleti’l-‘Âlemiyye, 2009.
- Kanca, Hatice Koç. “Temel Özellikleri Bağlamında Hastanelerdeki Manevi Danışmanlığın İlke ve Esasları”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2022), 406-423. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.1076797>
- Kandemir, Yaşar. “Müminin Her Hâli Hayır Sebebidir”. *Hız. Muhammed (sav) - Son Peygamber*. Erişim 02 Aralık 2023. <http://www.sonpeygamber.info/muminin-her-hali-hayra-sebep>
- Karagül, Arslan. “Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi ‘Hollanda Örneği’”. *Dini Araştırmalar* 15/40 (2012).
- Karşı, Necmi. “Kültürlerarası Manevi Bakım Uygulamaları Bağlamında Müslüman Bireylere Yönelik Manevi Bakım Önerileri”. ed. Hasan Onat. *IV. Uluslararası Din Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Kitabı*.(ss. 109-130). Elazığ: Asos Yayınevi.
- Katar, Mehmet. “Kefâret”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Aralık 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefare>
- Kavas, Erkan - Kavas, Nurgül. “Manevi Destek Algısı (MDA) Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği ve Güvenilirliği”. *Turkish Studies* 9 (2014).
- Kesgin, Bedrettin - Erdem, Metin. “Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/16 (01 Ekim 2018), 69-92. <https://doi.org/10.29029/busbed.426280>
- Kılıç, M. Talha. “Makdisî’nin Kitâbu’l-Emrâz’ı Özelinde Hz. Peygamber’in Hastalıklara Bakışı”. *Siyer Araştırmaları Dergisi* 8 (2020), 107-122.
- Koç, Yusuf. “Danışan Merkezli Manevi Danışmanlık Örneği Olarak İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in Uygulamaları”. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 2 (2020), 159-200.
- Köylü, Mustafa. “Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği”. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/65-99. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 1. Basım., 2016.
- Müslim, Ebû’l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Ğuşeyrî en-Nisâbûrî. *Şahîhu Muslim*. thk. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. 8 Cilt. Cidde; Beyrut: Dâru’l-Minhâc; Dâru Tavkî’n-Necât, 1433.
- Oğuzhan, Gülpembe vd. “Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma”. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi* 7/3 (2021).

- Özdoğan, Öznur. “Ruhsal Yaklaşım ve İnsan Türkiye’de Bir Uygulama Örneği”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 15 (2005).
- Söylev, Ömer Faruk. “Sağlık Hizmetlerinde Manevi Destek Yöntemi Olarak Duanın Kullanılması”. *4. Uluslararası Din Bilimleri Sempozyumu, Alanya*, 139-145.
- Söylev, Ömer Faruk. *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik -Alanları, İmkanları ve Yöntemleri- (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*. Uludağ Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, 2014.
<http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/handle/11452/6198>
- Tirmizî, Ebû ‘İsâ Muḥammed b. ‘İsâ et-. *es-Sunen*. thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf. 6 Cilt. Beyrut, 1998.
- Yılmaz, Macid. “Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013).
- “Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge”. Erişim 18 Kasım 2023.
<https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Kurulu%C5%9Flar%C4%B1nda%20Manevi%20Destek%20Hizmetlerinin%20Y%C3%BCr%C3%BCt%C3%BClmesine%20Dair%20Y%C3%B6nerge.pdf>
- <https://www.hadiskitaplari.com/>
- <https://hadiskutuphanesi.blogspot.com>